

մին ձիւները տեղէ տեղ փոխադրելով ճամբան աներեւոյթ կ'ընէ : Բազմովին բալխիրի կարաւան մը հասաւ այն գեղը՝ որ Ննդեան տօնին համար Լազադերինեմպուրկ պաշար կը տանէր, և աս կարաւանին գլխաւորները իրենց բալխիրներէն մէկուն մէջ, տեղ մը շնորհեցին իրեն և ամէն ինամբ կ'ընէին, բայց սակայն զգեստները եղանակին յարմար չըլլալով, շատ նեղութիւն կը կրէր ձմեռուան սաստկութենէն ու վաճառքները գոցելու փոխութիւն մէջ կը պլլուէր : Զորորդ օրը ցուրտը անանկ սաստկացաւ՝ որ երբոր կարաւանը կեցաւ, Բրասքովիայի անդամները բրտացած ըլլալով ցրտէն՝ չկրցաւ բալխիրէն վար իջնել : Բռին կարաւանատունը փոխադրեցին զինքը, մարդկանց բնակութենէ՝ գրեթէ երեսուն մղոն հեռու կղզիացեալ իջեանմը, որ միանգամայն ճէպընթաց ձիերուն կայանքն էր : Գեղացիները տեսնելով որ մէկ այտը սառեր էր՝ ձիւնով շփեցին ու ամենայն ինամբ տարին վրան, բայց բացարձակապէս չուզեցին անկէ առաջ տանիլ զինքը և ցուցրցին իրեն թէ մեծ վտանգի մէջ կը դնէր ինքզինքը՝ ուզելով առանց մուշտակի անանկ խիստ ցրտով ճամբորդութիւն ընել՝ որ հետզհետէ ալ պիտի աւելնար : Բրասքովիա սկսաւ լալ սաստիկ՝ մտածելով որ այսպիսի յաջող առիթ մը և ասանկ զինքը տանող բարի անձինքներ ուրիշ անգամ չէր կրնար գտնել : Բարիշ կողմանէ ալ կարաւանատան գլխաւորները զինքը հոգալու պատրաստականութիւն չէին ցուցնէր, և ամենայն ջանք կ'ընէին որ երթայ որոնց հետ որ եկած էր : Եւ տագնապողական հանգամանաց մէջ Լազադերինեմպուրկ երթալու յոյսը բոլորովին կտրելով, խուցին մէջ մէկ անկիւն մը քաշուած դառն ցաւոյ մէջ ընկղմած կը կենար :

ՔՅԱՎԻՆ ՏԸ ՄԵՍԴՐԸ

Կը շարունակուի :

Կոմսն Նեւէրոտ .

Տարւոյս սկիզբները գերեզմանը փակուեցաւ Եւրոպիոյ քաղաքագէտ պաշտօնէից երիցագունին վրայ, որ դարուս առաջին կիսոյն պատմութեանը մէջ մեծ էջ մը կը գրաւէ : Ռուսիոյ կայսերութեան գիւտադպիրն Կարոլուս Բուպերգոս կոմս Եսէլըտ մեռաւ ի Բեդրպուրկ մարտի 22ին Եաքսոն ծագմամբ ազնուական տոհմէ էր, որուն սկիզբը շատ հին ըլլալով ինչուան տասներորդ դարը կ'ըլլէ . բայց աս ցեղէն կանոնաւոր յաջորդութիւնը 1318 ա. մէն կը սկսի : Եյս տունը երկու ձիւլ կը բաժնուի, մէկն Ռայէնշտայն և Լոնդոն, միւսն Էրէնշտէն . երկուքն ալ կաթուղիկէ կրօնքը կը դաւանին, և Լոնդոն տիտղոսն ունին, զոր Զովսէփ Ե Գերմանիոյ կայսրն՝ իրենց պարգևեց յամին 1710 : Կրտսեր ձիւլն, այսինքն Էրէնշտէն Ի իվոնիա հաստատուեցաւ Կատարինէ Բն ատենները, և այս դարուս սկիզբէն ի վեր այս ընտանիքը ինամեցած է Տերուտ-Վէլքէնի տանը հետ . որ մեր օրերն անուանի եղաւ Գոլմնիոյ մեծարգոյ արքեպիսկոպոսով մը, և որուն մէկ անգամն ալ կ'ըսուի կոմս Տերուտ-Վէլքէնի Նեւէրոտ Ռայէնշտայն :

Կարոլուս-Բուպերգոս կոմսին հայրն եղաւ Եաքսիմիլիանոս-Զուլիուս-Գուլիէլմոս-Փրանկիսկոս, կոմս Եսէլըտ, որ ծնած էր յամին 1724, և Կատարինէ Բն ծառայութեան մէջ մտնելով յամին 1780 անոր կողմանէ գեսպան գնացած էր ի Իսպոնա, յամին 1790 ի Պեռլին, ուր կեցաւ ինչուան 1794, և մեռաւ 8 մարտ 1810 ի Ֆրանկֆորդ առ Բայնիւ : Իր մայրը, Լուիզ-Կոնզարտ գաղղիացի էր : Կարոլուս-Բուպերգոս Եսէլըտ, որուն ծննդեան ձիւլ թուականն իբր գաղտնիք մը ծածկեցին և քանի մը կենսագիրներ զայն ինչուան 2 սեպտ. 1755, հանեցին, ծնաւ չէ թէ ի Իվոնիա, ինչպէս որ կ'ըսեն նոյն կենսագիրք, այլ Իսպոնայի ծոցը գտնուող անգղիացի պատե.

րազմական նաւու մը մէջ, 14 դեկտ. 1780, Ռուսները փառաւոր կերպով մնացնէին վերջը, պատանին՝ Վէսէլը, զինուորական վիճակ մտաւ և պաշտօնակալութեան շնորհագիրն ընդունեցաւ կայսերական թիկնապահաց մէջ. բայց շատանալով իր այս առաջին լիճակէն՝ զինուց ծառայութիւնը թողուց ու քաղաքագիտութեան մէջ մտաւ, ուր իր հայրը կը փայլէր փառօք։ Հետզհետէ արբանեակ եղաւ Ռուսիոյ դեսպանատան ի Ռարիզ յամին 1800, և յամին 1802 ի Պեռլին ի Ղուդկարտ. և յամին 1805 դեսպանութեան ատենադպիր եղաւ Լա Հէ, յաջորդ տարին ալ գործակատար նոյն քաղաքը, և Վիլնիոյ հաշտութենէն վերջն ալ դեսպանութեան խորհրդական ի Ռարիզ։

Ղրդէն իրեն կարգէ դուրս յարմարութիւնը գործառնութեանց, անբաւ ծանօթութիւնքն, և դժուարագիւտ թափանցողութիւնն ու կորովամտութիւնը, իրեն վրայ դարձուցեր էին Ղեքսանդր կայսեր մտադրութիւնն, որուն վերջին աստիճանի համարմունքը և վստահութիւնը ստացաւ, յաջողութեամբ կատարելով զանազան կարեւոր պաշտօններ և ի վեր հանելով Լաբլէնն առաջնոյն քանի մը գաղանի պատրաստութիւններն։ Լաբլէնը ի Վիլնի մէջ, ուր երկու կայսերք եւրոպական տիրապետութիւնը մէջերնին շափնելու վրայ խօսեցան, հոկտ. 1807, և ուր բաժնուեցան մէկմէկէ գոհ ըլլալով գուցէ առ երեսս, Վէսէլը իման շատ վաստակեցաւ իր տիրոջը համարմունքը և իր ընթացիւքն արեւմտի եղաւ կառավարութեան խորհուրդներուն մէջ այն գերագոյն ազնեցութիւնն ունենալու զոր ինչուան իննաջը յետին օրերը պահէց։ Եւ ինչ ստեղծները Վաղղիոյ և Ռուսիոյ մէջ զաժ յարաբերութիւնքը երթալով իր նուազէին, բայց քաղաքագիտութիւնը մեծամեծ ճիգն կը թափէր մօտաւոր գծութեան մը առջին առիւթը համար։ Եւս հաշտարար քա-

ղաքականութեան ներկայացրնողն էր ի Ռարիզ կոմսն Վէսէլը, Վաղղիոյ իշխանին հետ որ դեսպան էր։ Եւ իր այս ներկայութիւնն այնպէս կարեւոր եղաւ, որ երբ Ղեքսանդր կայսրը զինքն ետ կանչեց, շատ անգամ գաղղիական կառավարութիւնը խնդրեց անոր Ռարիզ կենալը, իբր միջոց մը ամէն վէճ մէջ տեղէն վերցընելու։ Լաբլէնն պարզապէս յայտնեց իր միտքը Ձեռնասոյեւ հազարապետին, որ Ռուսիոյ կայսեր անձնապահապետն էր, և ըսաւ անոր թէ՛ Վէսէլը կոմսը կրնար վերջացընել այն վէճերն՝ որ երթալով կը զայրանային։ Վէսէլը կոմսը Վաղղիա չխըրկուեցաւ, և Ռուսիոյ պատերազմը ծագեցաւ, բայց անկէ ի վեր կոմսն իր երկրին քաղաքագիտաց առաջին կարգն անցեր էր։

Վիշ ատենէն մասնակից եղաւ այն գործառնութեանց, որ Եւրոպիոյ պետութեանց ամէն խորհրդարանաց մէջ Վաղղիոյ դէմ զինեցին ահաւորագոյն նիզակակցութիւնը։ Ետ գործակցելու 19 մարտ 1813, Պրէսլաւի դաշանց, որ լրումն էր նախընթաց փետրուարի 16^{ին} Վալիշի մէջ հաստատուած դաշնադրութեանն, և որով ի գլուխ ելաւ Ռուսիոյ դաշնակցութիւնը Ռուսիոյ հետ, Վէսէլը ստորագրեց 15 յունիսի ի Ռայխենպախ Լնգղիոյ պաշտօնէին Վեթհարդ լորտին հետ այն դաշնադրութիւնն՝ որ կը պայմանէր դրամական նպաստներն և ուրիշ որ և իցէ օգնութիւնները զոր իրենց կառավարութիւնքն իրարու պիտի մատակարարէին փոխանակաւ Վաղղիոյ դէմ պատերազմի ժամանակ։ Ռուսիոյ ժողովոյն մէջ, ուր պարուն Լնգղէդ արտաքսապէս իբր լիազօր գործակալ կը նստէր Ռուսիոյ կողմանէ, առաւելապէս Վէսէլը կոմսն եղաւ, որ Ռեդդեռիք իշխանին հետ ուղղակի գործելով, շարժեց զԼեսարիա՝ Վաղղիոյ դէմ ինքը զինքն յայտնելու և կարգաւորեց ամէն կարեւոր կետերն այս նոր միասողական և պաշտպանողական դաշնակցութեանը, զոր վերջապէս

վաւերացուց յաջորդ սեպտեմբերի 9^{ին} թիւերիցի մէջ ստորագրուած դաշն, և որ պատճառ եղաւ ուրիշ երկու նոյնպիսի միաբանութեանց, որ ստորագրուեցան նոյն օրն Սուսիոյ ու Բասորիոյ մէջ, և Սուսիոյ ու Բորուսիոյ մէջ:

1814 տարւոյն պատերազմին ժամանակ, Վիսէլրոտ Բլեքսանդր կայսեր հետ գնաց 'ի Վաղղիա, և մարտի առաջին օրը Շամհի մէջ Բնգղիոյ, Բորուսիոյ և Բասորիոյ պաշտօնէից հետ ստորագրեց այն հռչակաւոր դաշանց, որ ըսուեցաւ Կառապատիկ Գաշնակցութեան: Ետքը երեք ոստիկանաց մէկն եղաւ (միւս երկուքն էին Ռոբէ և Բար կոմսերն), որ մարտի 30^{էն} 31^{էն} գիշերը՝ Սակուզայի դուքս՝ Սարման մարաշախտին հետ կարգի գրին Բարիզու անձնատրութեան պայմաններն: Բայ անձնատրութիւնս երկրորդ օրն եղաւ և անկէ ետքը թէ և Վիսէլրոտ կոմսն առջի բերան՝ Լաբուէոն առաջնոյն անձին դէմ տաւելութիւն չունէր, ինչպէս իր քաղաքագէտ ընկերակիցներէն մէկն Լոմօյ-տի-Պուկոյ, սակայն միտքը չլացաւ ձեռք բերած յաղթանակին անյուսալի փառաւորութեամբն, և հաւան գտնուեցաւ այն կողմնակցութեան թախանձանացն, որ Վալլէյրան իշխանին առաջնորդութեամբը Պուրպոնեանց վերստին հաստատութեանը կը ջանային: Եւ որ համար շարագրեց Բլեքսանդր կայսեր հռչակաւոր յայտարարութիւնը 'ի նրա պատ հին ցեղապետութեանն, և այն չափաւորութիւնը լի ակնածութեամբ որով ռուս քաղաքագէտն յայտնեց իր տիրոջը դիտաւորութիւնները մասնաւոր կերպով ձեռնտու եղաւ ապահովելու Բլեքսանդր կայսեր ծանրակշիռ ազդեցութիւնը թէ դաշնակից պետութեանց և թէ Վաղղիացոց ազգին վրայ: Բարիզու անձնատուր ըլլալէն անմիջապէս վերջը, առ սլարոնն Բասգիէ, որ ոստիկանութեան նախագահի զբաղարին պաշտօնն ունէր, ծանուցագիր մը ուղղեց, յորում կը հրաւիրէր զինքը ազատութիւն տալու այն ամէն

անձանց որ բանտարկեալ էին Պուրպոնեանց ցեղին կողմնակից ըլլալուն համար, որոնց մէջ կ'իմանար Պ. Ս. Բէն և Պ. Լրէմպերկ, Վալլմիէի, բնակիչքը որ բանտարկուեցան 'ի Պուրբն Պելագիա, դաշնակից զօրաց վրայ կըրակ ընէն արգիլելուն համար իրենց երկրին մէջ: Բար ուրիշ ծանուցարներն, յայտարարութիւններն, դաշնագրերն և ուրիշ պաշտօնական գրուածներն, որ այն ժամանակն հրատարակուեցան Բլեքսանդր կայսեր կամ դաշնակից տէրութիւններէն ա. մէնն ալ Վիսէլրոտ կոմսին ստորագրութիւնն ունէին և մեծաւ մասամբ իրմէ շարագրուած էին:

Հետ Բարիզու դաշնագրութիւնը ստորագրելու ռուս քաղաքագէտը շուտ մ'եղաւ Վաղղիայէն: Բլեքսանդր կայսեր մտերիմն ու պաշտօնական գործին ըլլալով՝ Վիսէլրոտ ժողովը գնաց և կարգէ դուքս գործունէութիւն ցուցնելով մասնաւորապէս նշանաւոր եղաւ այն եռանդեամբ որով առաջ տարաւ Վերմանիոյ ապագայ դաշնակցութեան վերաբերեալ գործառութիւններն. այս դաշնակցութեան շատ կը բաղձար Բլեքսանդր, ըստ որում կը տեսնուի այն ծանուցագրէն, զոր Վիսէլրոտ ուղղեց, 11 մայիսի 1814, աւստրիոյ և բրուսիոյ դեսպաններուն, և որ կը բովանդակէր թէ “Վայսըն իր տէրը՝ ուրախացեր էր յետ վերադարձի ընդհանուր խաղաղութեան՝ տեսնելով Վերմանիոյ ժողովրդոց և իշխանաց հաւանիւն այն դրութեան կարեւորութեանը որ զիրենք ապահովցնէ առանձնական զրից փաստակար հետեւանքէն, և թէ ինքը տրամադրեալ է իրենց օգնելու կրցածին չափ այն ձեռնարկութեանն գործադրուելուն, և Եւ յիրաւի, Բլեքսանդր կայսրն և իր պաշտօնէայն մեծապէս ձեռնտու ըլլալ կը թուէին այս մեծ գործառնութեանս: Բասորիական լրագիրներն իմացուցին նաեւ այս պարագայիս մէջ թէ Վիսէլրոտ կոմսը ծայրագոյն աստիճանի իր տիրոջը վստահութիւնը ստացեր էր, և այնպէս

աշխատանքով պաշարուած էր՝ որ ա-
մենեին ժամանակ չէր գտներ մասնա-
կից ըլլալու արքունեաց մեծամեծ հան-
դիսիցը: Վործունեայ անդամներէն
մէկն եղաւ այն ժողովոյն՝ որ սահմա-
նուած էր ընդհանուր Վաշնակցութե-
ան սե գերեաց վաճառքին դէմ միջոց-
ներ գտնելու համար. և 31 դեկտեմ-
բեր 1814, Լնդդիոյ, Լստրիոյ և
Բրուսիոյ լիազօր պաշտօնէից ուղղեց
այն հռչակաւոր ծանուցագիրն, որուն
վախճանն էր 1 եհաստանի բաժան-
մունքը և Սաքսի գաւառներուն Բրու-
սիոյ անցնիլն:

Կը շարունակուի:

Սար-երգ:

Վիրիկէի եղբրը Բարեյուսոյ ը-
սուած գլուխն կամ Սարն կամ հրուան-
դան, այնքան անուանի է յաշխարհա-
գրութեան մէջ, որ միայն գլուխ կամ
Սարըսելով՝ անիկայ կ'իմացուի. այսպէս
Սար-Լըրդ (Kaplied) կ'անուանէ Վեր-
մանացի հեղինակ մը իր հայրենակցաց
ոմանց դէպ յՎիրիկէ գաղթական եր-
թալուն վրայ երգած մնաք բարովս:
Վու թէ կ'ուզես քու հայրենեացդ
լրայ դարձուր քանի մը անուն փոխե-
լով:

Հապա եղբարք քաջք, մի գողաք,
խաւ է ըսել՝ Բարով մընաք...
Իհ, մեր սըրտին Բնչպէս ծանր է,
Բնչպէս ծանր, ոհ, մինչ յԱփրիկէ
Պննիլ երթալ ծով ու ցամաք:
Ահաւասիկ խումբ սիրելեաց
Լաղեն կու գան ի չորս դիաց.
Լսալափ քաղցրիկ կապեր կտրել.
Իերմանիա Թողնու ելնել.
Խանր է մընաք բարով ըսել:
Եւրունի ծնողք վերջին անգամ
Խողողալով մեզ ձեռք կու տան:
Իրկն եղբարք, քորք, բարեկամ.

Ամենք լռեն, ամենքն լան:
Երեսնիս գոյն պատէ մահուան:
Տես, Բնչպէս հոս բարեկամին
Վիշը պլլուած իր սիրելին՝
Կ'երթան Թողնու, կ'ըսէ, անդարձ. —
Հեկեկալով սիրտն կոտրած
Կա չիկընար տալ պատասխան:
Լսեցէք... Ինչո՞ւ այդպէս շուտ շուտ՝
Ճամբու կանչես, Թմբուկդ անգուծ.
Մընաք բարովն արդէն ծանր էր,
Կըման սըղու զմեզ լացընէր.
Հարկ է ուրեմն որ հեռանանք:
Բարով մնացէք, ո՞վ բարեկամք.
Թերեւս վերջին բարեւ կու տամք:
Բայց մեր սէր չէր քիչ ատենուան,
Այլ մընալու ի յաւիտեան.
ԶԱստուած ամէն տեղ կու գտնամք:
Դեռ չըթողած ըզԳերմանիկ
Առնունք ափով պագնենք զհողիկ.
Փոխանակ քու հացիդ ջրիդ
Քու մեզ ցուցած հազար խնամքիդ,
Ո՛վ ցանկալի մեր հայրենիք:
Թէ անհամբեր ալիք ծովին
Ըզմեր նաւերս քըշեն տանին,
Քըշունք նաւենք երթանք յառաջ.
Հոս այլ կայ, հոն այլ կայ Աստուած,
Որ չիթողուր ըզմեզ ձեռաց:
Երբ տախտաձեւըն՝ հրուանդան
Կապոյտ ամպէն գայ յերեւան,
Ձեռք ձեռքի տանք, կանչենք եղբարք,
«Ահա հասանք, ահա ցամաք».
Թող սարսի նաւն ոտքերնուս տակ:
Եւ երբ զինուոր ու զօրավար
Կաւեն ցառքեն ցամաքն ի վար,
Ուրախութեան ձայն մը հընչէ
«Եղբարք, հասանք, ահա Փրիկէ»:
Ամենքն երգեն ու բռնեն պար:
Իբրեւ Գերմանք կտրիճ ընտիր
Ապրինք յօտար հեռու երկիր.
Լըսեն տեսողք, լըսողքն ըսեն՝
Թէ Գերմանիկք լաւ մարդիկ են,
Ունին աղէկ սիրտ եւ հանճար:
Եւ երբ խըմեմք Յուսոյ-սարին
Երկնահամիկ աղնիւ գինին,
Ըզձեզ յիշենք հառչենք ու լամք
Ո՛վ հեռացեալ մեր բարեկամք.
Խառնի արցունքս ի մեր բաժկին:

1. Սեղանի ձեով տափակ է Բարեյուսոյ լերան
գլուխն կամ հրուանդանն: